

Éles Éva

„...ellenségetek, az ördög mint ordító oroszlán...”

Felfedezhető hagyományok az 1Pt 5,8–9-ben

Célkitűzés:

fókuszban a szöveg és hagyomány

Péter levelei múlt századbeli rehabilitációja a szöveg és hagyomány kapcsolatának feltárására is kihatott. A szakirodalom megállapítása szerint nincs az Újszövetségnek még egy olyan levele, amely annyira támaszkodna a hagyományra, mint Péter első levele.¹ Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk meg, hogy mit jelent ez a megállapítás az 1Pt 5,8–9 vonatkozásában. Tehát célkitűzésünk az 1Pt-ben ábrázolt ördöggép hagyományanyagának vizsgálata a szövegekörnyezetben elfoglalt helyének és szerepének figyelembevételével.

A tanulmányt hálával és szeretettel ajánlom szellemi adósságtörlesztésként a kötet ünnepeltjének, mert fáradhatatlanul arra oktatót és inspirált, hogy ne tágítsak a szöveg diakron és szinkron olvasatainak kettős fogatától, ugyanis az egyensúlykeresésnek ez az útja mindig az evangélium (kérügma) szívéhez vezet. Ehhez a szellemi ösztönzéshez vagy kutatói morálhoz kívánna igazodni jelen tanulmány is.

1. Bevezetés

1.1. Az 1Pt 5,8–9 kontextusa

Péter első levelének záró intéseit a 4,12-vel kezdődő és az 5,11-gyel befejező hosszabb szakasz öleli fel. Az 1Pt 5,8–9 tehát a levél záradékának a része. A sajátosra sikeredett epilógus több kétséget is felvetett a levél egységességét illetően. Van, aki a 4,12-t olyan törésvonalnak tekinti, amely jól megágyaz a tudósok körében többféleképpen elgondolt kettéosztó elméletnek.² A retorika- és irodalomkritikai kutatás viszont óvatosabban szemléli

¹ Batten, Alicia J. – Kloppenborg, John S. (eds.): *James, 1 & 2 Peter and Early Jesus Traditions*. T&T Clark, London 2014, xiii.

² Schutter, William L.: *Hermeneutic and Composition in I Peter*. WUNT 2. Reihe 30. Mohr Siebeck, Tübingen 1989, 82. Perdelwitz, Richard: *Die Mysterienreligion und das Problem des 1 Petrusbriefes. Ein literarischer und religionsgeschichtlicher Versuch*. Töpelmann, Giessen 1911,

a vélt törést, és meggyőzően leplezi le azokat a túlgondolásokat, amelyek az epilógust önálló, későbbi irodalmi kompozíciónak látja.³ A 4,12–5,11 és a levél előző szakaszai között tematikus, terminológiai és kompozíciós összhang van. A holisztikus horizonton maradv Goppelt találón fogalmazza meg, hogy „a 4,12 nem egy új helyzetet, hanem a szenvedés értelmezésének új aspektusait vezeti be”.⁴ Továbbfolytatva Goppelt gondolatát megállapítható, hogy a szerző ide rejtette el a levél megértésének hermeneutikai kulcsait (vö. 5,12: „röviden írtam”). Az epilógus összegző ítései három jól körülhatárolható perikópán keresztül nyomatékosítják az „itt és most”, illetve a jövődő eseményeinek összetartozását: 4,12–19 (a keresztyén szenvedés eszkatológiai kontextusa); 5,1–5 (megfelelő magatartás a közösségen belül); 5,6–11 (megfelelő magatartás az eszkatológiai szenvedésre nézve).⁵ Ebben a „crescendóban” a korábban felvázolt elvek konkrétabb és közvetlenebb módon kapcsolódnak a címzettek társadalmi és teológiai körülményeihez. Amint látni fogjuk, az ördögről szóló részben sincs ez másképp.⁶

1.1. Az 1Pt 5,8–9 elhatárolása

Az 1Pt 5,8–9 kettős felszólítással indul: *Νήψατε, γρηγορήσατε* – „legyetek józanok, vigyázzatok”.⁷ Az előző versek isteni gondviselésre irányító szavai nem mentik fel a megváltottakat a felelősség alól. A józanságra és éber-

3–4. Windisch, H.; Preisker, H.: *Die katholischen Briefe*. Handbuch zum Neuen Testament 15. Mohr Siebeck, Tübingen 1951, 152–162.

³ Campbell, Barth L.: *Honor, Shame, and the Rethoric of 1Peter*. SBL Dissertation Series 160. Scholar Press, Atlanta 1998, 229. Holisztikus igényűnek tekinthető Troy W. Martin munkája is, aki a levélanyagot a szórványhoz kötődő fontosabb metaforák mentén tagolja három szakaszra: Isten választott háza (1,14–2,10); idegenek és jövevények (2,11–3,12); a szórvány mint a szenvedés kontextusa (3,13–5,11). Ld. Martin, Troy W.: *Metaphor and Composition in 1 Peter*. SBL Dissertation Series 131. Scholars Press, Atlanta 1992, 160–161.

⁴ Goppelt, Leonhard: *A Commentary on 1 Peter*. Edited by Ferdinand Hahn, translated and augmented by John E. Alsup. Eerdmans, Grand Rapids 1993, 338.

⁵ Elliott, John H.: *1 Peter: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 37B. Doubleday, New York 2000, 845.

⁶ Uo. 768–769.

⁷ Az éberségre való felszólítás egyrészt az eszkatológiai példázatokban (Mk 13,33–35; Lk 12,37; 21,34–36; Jel 3,2–3), másrészt a szenvedés (Mk 14,38 par) vagy a végidő (Jel 16,15) szorongatásában található. Pálnál az „ébredés” az élet Istenre való irányultság szinonimájává lett (1Kor 16,13; vö. Kol 4,2), és eszkatologikus aspektusa van (1Thessz 5,6). Később a hamis tanítókkal szembeni „éberség” is társul hozzá (ApCsel 20,31).

ségre való buzdítás jól illeszkedik az őskeresztyén igehirdetésekhöz (1Thessz 5,6), és itt a levélben harmadszor jelenik meg (1,13; 4,7). Nem találunk más újszövetségi levelet, amely ennyire buzdítana a józanságra. A szerző páratlan törekvéseket tesz arra nézve, hogy megszólaltassa azt az objektív szempontot, amelynek horizontján a megszólítottak reálisan és megfelelőképpen tudják szemlélni elkeseredésre hajlamosító helyzetüket (1,10–12). Aki részeg vagy alszik, elszakad a valóságtól, képtelen érzékelni a fenyegető veszélyt, és elvesztette ítélőképességét.⁸ A νήρω ige a levél előbbi részében az imádságra nézve hangzik el: „legyetek [...] józanok, hogy imádkozhassatok” (νήψατε εἰς προσευχάς – 4,7). Az evangéliumi hagyomány alapján a γρηγορέω ige is összetartozik az imádkozással (vö. Kol 4,2). A Gecsemáné-kertben Jézus ekképpen buzdítja a virrasztásra képtelen tanítványokat: „Vigyázzatok⁹ [γρηγορεῖτε] és imádkozzatok [προσεύχεσθε], hogy kísértetbe ne esetek; mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtlen” (Mt 26,41). Az imádkozás implicit gondolata jól illeszkedik a korábbi vers tárgyához, és mint az aggodalom lehetséges alternatívája, ez ama méltó magatartás, amit a gondjaikba merült keresztényeknek követniük kell.¹⁰ Látjuk tehát, nagy a késztetés, hogy ezt a gondolatot olvassuk bele a szövegbe. A két aorisztoszi imperatívusz¹¹ kötőszó nélkül kapcsolódik egymáshoz (aszindeton). Az igéket követő őtü határozószó több jelentősebb kéziratból hiányzik, ebből kifolyólag a szövegnek többféle olvasata lehet.¹² A felszólítás önállóan, mellé- vagy alárendelő

⁸ Feldmeier, Reinhard: *The First Letter of Peter: A Commentary on the Greek Text*. Translated by Peter H. Davids. Baylor University Press, Texas 2008, 244.

⁹ Több fordításban a „virrasszatok” felszólítást találjuk (MBT, KNV, SZIT), amely talán jobban kifejezi azt az élethelyzetet, amiben a tanítványokat és Jézust találjuk. A γρηγορέω ige mindkét fordítást megengedi.

¹⁰ Vö. Fil 4,6: „Semmiért se aggódjatok, hanem imádságban és könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt.”

¹¹ Az 1Pt nyelvezetére jellemző, hogy az imperatívuszokat aorisztoszban használja (27 imperatívuszából 20 aorisztoszi). Ahogy a magyarázók többsége elismeri, az 5,8 aorisztoszai programadó (“programatic”) funkciót töltenek be: ebből a pontból kiindulva határozza meg a következő cselekvési irányt. Achtemeier, Paul J.: *1 Peter: A Commentary on First Peter*. Hermeneia. Fortress Press, Minneapolis 1996, 340. Michaels, J. Ramsey: *1 Peter*. WBC 49. Word, Incorporated, Dallas 2002, 297.

¹² A P⁷² **Σ**, L, Ψ, vg, OL kéziratokban megjelenik, viszont hiányzik a **Σ**^{*}, A, B, P, 049, **℞** variánsokból. Elképzelhető, hogy a őtü hozzáadásával gördülékenyebbé kívánták tenni a szöveget. Ld. Elliott, John H.: *i. m.* 853. Michaels J. Ramsey: *i. m.* 292.

mondat nélkül is megállja a helyét, ezért jóval több funkciót is betölthet.¹³ Az aszindeton szerkezet nyomatékosítja az igék összetartozását, és gondolati egységbe tömöríti őket. Ezért úgy is szemlélhető, mint olyan önálló egység, amely két perikópa határán állva kettős funkciót tölt be: egyrészt lezárja a korábbi egységet (5,6–8a), és ráirányítja figyelmünket a következő gondolatra (5,8b–9). A kérdés csupán az, hogy ennek a ráirányításnak milyen értelmet tulajdonítunk. Goppelt szerint az imperatívuszok eszkatologikus jelleget tulajdonítanak az ördögpasszusnak, amelyet az ordító oroszlán képe tovább fokoz, és ez a jelleg nyilvánvaló is lesz a doxológia által. Isten eszkatologikus közeledése provokálja a gonosz hatalmait, a „sátán alatt pedig egységes ellenhatásként egyesíti őket” (Mt 12,25.28). A vég közeledtével a gonoszság is eszkatologikus formát ölt. Ilyen értelemben a „szertejár” (περιπατεῖ) a gonoszság megszorodásával függ össze. A világot átjárja a gonoszság.¹⁴

Visszatérve az elhatárolás bizonytalanságához, ez abból is fakadhat, hogy a kötőszó-nélküliség az alakzat szövegbeli hatókörének jelöletlensége miatt nyitott jellegűvé, lebegővé teszi a felszólításokat, és azt jelzi, hogy a sorba egy következő elemnek is be kell illeszkednie. A szöveg figyelmes olvasása rendjén megállapítható, hogy a 9. vers felszólítása lesz az a hiányzó láncszem, ami teljessé teszi és lezárja az aszindetont: ἀντίστητε – „álljatok ellen”.¹⁵ Az ἀντίστητε tulajdonképpen az egész levél utolsó imperatívusza, s mint ilyen különös jelentőséggel bír. A „legyetek józanok”, „vigyázzatok” és „álljatok ellen” hármas felszólítás összetartozásának jelentőségét többek között abban találhatjuk, hogy egzakt, jól megragadható módszer helyett bizonyos dinamikát kíván előmozdítani. Pontosabban olyat, amit a doxológia és az ámen szavatol. Ez a dinamika a szöveg töménysége miatt mozaikszerűen tárható fel. Egy ilyen témánál különösképpen fontos, hogy minél több forrást, analógiát szólaltassunk meg, de nem azért, hogy eltereljük a figyelmet a szövegről, hanem azért, hogy megláttassuk: a szöveg végső formája nem önmagáért van, hanem (itt is) a kérügma szolgálatában áll.

¹³ Jobes, Karen H: *1 Peter*. BECNT. Baker Academic, Grand Rapids, MI 2005, 382.

¹⁴ Goppelt, Leonhard: *i. m.* 339.

¹⁵ Az aszindeton stílusalakzat sajátosságaira nézve ld. Blass, Friedrich – Debrunner, Albert: *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Bearbeitet von Friedrich Rehkopf. 16. durchgesehene Auflage. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen 1984, 459–463. Hoffmann, Ernst G. – Siebenthal, Heinrich von: *Griechische Grammatik zum Neuen Testament*. Immanuel-Verlag, Reichen/Schweiz 1990, 580–581.

2. Az 1Pt 5,8b mögött felfedezhető hagyományok. A ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος hagyománytörténeti aspektusai

Az ἀντίδικος¹⁶ az ókorban a törvényszéki eljárás szakkifejezése volt. Eredeti értelme szerint a peres ellenlábásra vonatkozott, a köznyelvben a jogi háttértől függetlenül is jelölhette valakinek az ellenfelét. A Bibliában viszonylag ritkán fordul elő ez a közvetlen és konkrét jelentés.¹⁷ Átvitt értelemben a profetikus szövegek egyik pregnáns kifejezése. Az Ézs 41,11–12 arról szól, hogy azok, akik perbe szálltak Izráellel (אֲנָשֵׁי רִיבָא, LXX: οἱ ἀντίδικοί), és akik vádolták (אֲנָשֵׁי מִצְרָיִם, LXX: οἱ ἀντιπολεμοῦντές) őt, semmivé lesznek JHVH beavatkozása nyomán. Megfontolandó, hogy a próféta miért nevezi az elnyomó hatalmat vádlónak. Miért tekinthető a fogságba vitel perbeszállásnak? A Jer 50[27],34 láttatja JHVH-t úgy, mint aki megváltójuk (מַלְאָךְ, LXX: λυτροῦμενος αὐτούς), és győzelemre viszi Izráel ügyét (κρίσιν κρίνει πρὸς τοὺς ἀντιδίκους αὐτοῦ). A győzelem a káldeusok, Izráel nagy ellensége feletti ítélet végrehajtását vonja maga után. Ugyanennek a fejezetnek a 44. verse a „Júda bozótjából” előlépő oroszlánról is beszél. A prófécia szerint JHVH pillanatok alatt elúzi a gyanútlanul előbukkanó oroszlánt, helyére pedig választottját helyezi. A példák jól illusztrálják az ἀντίδικος teológiai integrációjának útját. Az újszövetségi szövegekre, illetve Jézus megváltó munkájára nézve az lesz hangsúlyos, hogy az Izráel ellenségei fölötti győzelem tulajdonképpen alanya maga az ÚR. Izráel ügyén okkal érthetjük a nép fennmaradásának, illetve jövőjének nyitott kérdését. Amikor azt kérdezzük, hogy az elnyomás és ellenségeskedés ellenére lesz-e jövője e maroknyi népnek, akkor Péter első levelének szívéhez érkeztünk. Isten az élet új lehetőségét szerezte meg az egész teremtett mindenségnek. A szenvedések veszélye abban áll, hogy elfedhetik ezt az igazságot, ezért a szerző a próféták szemén keresztül kívánja láttatni saját korukat, hogy helyes értékeléshez jussanak (1,10–12).¹⁸

¹⁶ Schrenk, Gottlob: ἀντίδικος. In: Kittel, Gerhard (hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. [ThWNT] Band I. Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart 1966, 373–375.

¹⁷ Ld. pl. LXX Péld 18,17: „Igaznak látszik az, aki először szól a perben, de sorra kerül ellenfele [ὁ ἀντίδικος; TM: רִיבֵהוּ] is, és megcáfolja.” Uo. 374.

¹⁸ Lenkeyné Semsey Klára: *Péter első levele*. A Debreceni Református Teológiai Akadémia tanulmányi füzetei, Új sorozat 1. Debreceni Ref. Teológiai Akadémia, Debrecen 1985, 25.

Az ἀντίδικος az Újszövetségben is ritkán, csupán ötször fordul elő. A szinoptikus hagyomány eszkatológiai kontextushoz köti. Jézus tanítása szerint az ellenféllel idejében, már útban a bíró felé ki kell békülni (Mt 5,25//Lk 12,58). A Lk 18,3-ban ezt olvassuk a hamis bírónál tolakodó özvegyasszony kérése kapcsán: „Szolgáltass nekem igazságot az ellenfelemmel szemben!” (ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.) Az ἀντίδικος és a διάβολος közvetlen egymásra vonatkoztatását csupán az 1Pt 5,8-ban találjuk, az pedig, hogy az ἀντίδικος a διάβολος elé kerül a szövegben, nem véletlen. A szerző valószínűleg azért fogalmaz így, hogy kiélezze és egymásra hangolja az ördögről alkotott hagyományos, illetve intertextuális képzetek sokaságát. A szerző leszögezi, hogy a vádló nem akar ki, és nem tekinthető semlegesnek. A vádló maga az ellenség.

A görög διάβολος¹⁹ főnév a LXX közvetítésével terjedt el a héber יָדוּן („ellenfél”, „ellenkező”, „vádló”) megfelelőjeként.²⁰ A διαβάλλω ige elsődleges jelentése „szétválasztani”, „elkülöníteni”, „vádolni”.²¹ Az Újszövetség továbbviszi a LXX hagyományát és következetesen a sátánra vonatkoztatja.²² Jellemző, hogy mindig csak egyes számban fordul elő. A keresztyén hagyomány és a korabeli zsidóság Isten fő ellenségének és a világban levő minden gonoszság forrásának tekintette.²³ Az Ószövetség sátánnak nevezi

¹⁹ Foerster, Werner: διάβολος. In: *ThWNT II.* (1967) 72–73.

²⁰ Melléknévként „rágalmazó” jelentése is lehet. Vö. 1Tim 3,11; 2Tim 3,3; Tit 2,3. Ld. Varga Zsigmond J.: *Görög–magyar szótár az Újszövetség irataihoz.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1992, 206.

²¹ Igei alakban egyedül a Lk 16,1-ben fordul elő „bevádolni” jelentéssel: „οὗτος διεβλήθη ἀπὸ τῶν”.

²² Pál és Márk csak a ὁ σατανᾶς-t használja, az Efézusi levél és a katolikus levelek csak a ὁ διάβολος-t, a többi evangélium, az ApCsel, a pásztori levelek és a Jel pedig mindkettőt. Tehát az Újszövetségben a ὁ διάβολος (37x) és a ὁ σατανᾶς (36x) felcserélhetően használatos az Isten és Isten népe legfőbb természetfeletti ellenfelére (Mt 4,1.10//Lk 4,2; vö. Mk 1,13; 4:15; vö. Lk 8,12; Jn 13,2.27; Jel 2,9–10; 12,9; 20,2.7.10). De ez az ellenség, akinek „hatalma van a halálon” (Zsid 2,13), azt állítja, hogy a világ összes királysága az ő hatalmában van (Lk 4,6). Hatalma azonban a sötétség hatalma (Lk 22,53) szemben a világosság hatalmával (ApCsel 26,18). Ő a bűn és gonoszság okozója (Mk 4,15; Lk 22,3; Jn 8,44; 13,27; ApCsel 5,3; 1Tim 5,15) és a nemzetek nagy megtévesztője (Jel 20,3.8), aki hatalmas tévelygést okoz (2Thessz 2,9–12). Ld. Lohmeyer, Ernst: *Die Offenbarung des Johannes.* HNT 16. Mohr Siebeck, Tübingen 1953, 101.

²³ Az ördög más elnevezései között találjuk a Béliál (ez a qumráni iratokra jellemző szóhasználat, vö. CD 4.13, 15; 5.18; 8.2; 12.2; 19.14; 1QS 1.24; 2.4–5; 10.21; 1QM 1.1, 5, 13; 4.2; 11.8; 13.4, 11; 14.9; 15.3; 18.1, 3; 1QHa 10.18, 24), Béliár, Masztema (*Jubileumok könyve* 10,8, 11; 11,5, 11; 36,2), Sammaél tulajdonnevetet. Elliott, John H.: *i. m.* 854.

a háborús ellenfelet (1Sám 29,4; 1Kir 5,18), általában azt, aki valamilyen akadályt gördít az útba, hogy megnehezítse az előrehaladást (vö. 4Móz 22,22–32, ahol JHVH angyala „sátán”, azaz szembenálló). Személynévként az Ószövetségben három különböző műfajú szövegben találjuk: 1Krón 21,1 (történeti, névelő nélkül),²⁴ Jób 1–2 (bölcsestéregirodalom) és Zak 3,1–2 (prófécia). Az 1Krón 21,1-ben ez áll:

TM	LXX	RUF
וַיַּעֲמֵד שָׁטָן עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת־דָּוִד לְמַנּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל:	καὶ ἔστη διάβολος ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐπέσεισεν τὸν Δαυὶδ τοῦ ἀριθμηῆσαι τὸν Ἰσραὴλ	A Sátán Izráel ellen támadt: felingerelte Dávidot, hogy vegye számba Izráelt.

Dávid népszámlálás által kívánt meggyőződni királyságának hatalmáról, s a Krónikák írója szemléletében ez az Isten elleni lázadással ért fel. A beszámoló sora arról tanúskodik, hogy a JHVH királysága ellen elkövetett többi bűn a népszámlálással tetőződött be. A csomópont jellegű bűnök betetőződése, valamint a hozzájuk kapcsolódó isteni harag és ítélet súlyossága, a dögvész (1Krón 21,14) azt sejteti, hogy a háttérben nagyobb méretű ügy húzódik meg. A szöveg keletkezésének korában, a fogság utáni időszakban

²⁴ Az 1Krón 21,1 szövegpárja, a 2Sám 24,1 nem említi a sátánt, helyette Dávid ingerlését JHVH számlájára írja: „Újból haragra gerjedt az ÚR Izráel ellen. Felingerelte ellenük Dávidot, és ezt mondta: Menj, vedd számba Izráelt és Júdát!” JHVH haragja és a sátán a 4Móz 22,22-ben is megjelenik egy versben. A fogság előtti szövegek szentségtéológiája alapján aligha érvényesülhet az a megközelítés, amely szerint JHVH természetében a jó és gonosz erők vegyülnek, és ezt az ambivalens JHVH -képet rögzíti a 2Sám 24,1 (ld. Volz álláspontját). Az összehasonlító magyarázatok többnyire arra az eredményre jutnak, hogy a fogság ideje alatt végbement teológiai újragondolás gyökeresen átrendezte a természetfelettil (és nem a JHVH természetével) kapcsolatos nézeteket (ld. Ézs 40–55). A természetfelettiről való gondolatok jellegzetessége az a mennyei tanács, amelynek a sátán is egyik szereplője. Az idegen istenek, a bálványok végleg elveszítették azt a státuszukat, amit az ősi izraelita hitben betöltöttek. JHVH az egyedüli Isten, aki a világtörténet alakulásában az utolsó szóval, a végső hatalommal rendelkezik. De nemcsak ez a végső hatalom létezik a világban, hanem az ezzel szembemenő gonosz erők is, amelyek a fogság alatt és után egyre szorosabban a személyes gonosz, tudniillik az ördög alakjához kötődtek. A kérdéskör részletesebb elemzését ld. Anderson, A. A.: *2 Samuel*. WBC, Vol. 11. Word, Incorporated, Dallas 2002, 284. Kluger, Rivkah S.: *Satan in the Old Testament*. Translated by Hildegard Nagel. Northwestern University Press, Evanston 1967, 151–162. Laato, Antti: *The Devil in the Old Testament*. In: Fröhlich Ida – Koskenniemi, Erkki (eds.): *Evil and the Devil*. LNTS 481. Bloomsbury T&T Clark, London–New York 2013, (1–22) 1–2.

(Kr. e. 4–3 század)²⁵ már kialakult az a nézet, hogy a JHVH elleni események elindítója maga a sátán. Az, hogy a sátánkép konkrétta válása valóban perzsa hatással függ össze, mai napig vita tárgyát képezi.²⁶ A népszámlálás narratívája azt a teológiai gondolatot kívánja erőteljesen kiemelni, hogy a választott nép egyedüli királya JHVH, és egyedül neki van hatalma élet és halál felett.²⁷ A szerző számára tehát nem jelentett gondot JHVH szuverenitását hangsúlyozni egy olyan szövegben, ahol a sátán ingerléséről is szót ejt. Az ingerlés (תַּיְוָה, סוּת) kifejezés áthallásos, ugyanis az újszövetségi korban (Ld. Lk 4,2; Mt 4,3; 1Thessz 3,5), de a későbbi rabbiknál is a kísértésről és a sátán megtevésztő tevékenységeiről alkotott képzetekkel, tapasztalatokkal van összefüggésben.²⁸ Emellett egy másik tényezőre is felfigyelhetünk. Kustár Péter szerint a Krónikák könyvének van egy általánosabb teológiai hozadéka:

„[...] Izráel veresége, a babiloni fogság az engedetlenség útjának a végállomása volt. Pusztulnia kellett az engedetlen eszközöknek és módoknak, hogy a hazatérés után Izráel életében egy új korszak, az engedelmisség korszaka kezdődhessen el.”²⁹

Ezt a korszakot jellemzően a dávidi királyság szellemében képzeltek el. Dávid uralkodása az „engedelmesség korszakaként” magaslik ki, ugyanis Saullal és az utána következő királyi dinasztiákkal ellentétben engedelmes eszköz volt Isten dolgainak előbbre vitelében. A népszámlálás viszont leleplezi az idealizált múltat: hatalmi ambíciói miatt Dávid is a sátán eszközévé lett. Isten iránti engedetlensége a sátán iránti engedelmisséggként mutatkozik meg. Ez az olvasat szoros analógiát mutat Péter levélének prainetikus

²⁵ Több kínálkozó lehetőség közül nagyobb plauzibilitása van a Kr. e. 300 és 250 közötti keletkezésnek. A datálás tárgyalását ld. bővebben Braun, Roddy L.: *1 Chronicles*. WBC 14. Word, Incorporated, Dallas 2002, xxix.

²⁶ Jörg Zink szerint ha a valóságot összefüggő egészként szemléljük, akkor a sátán valóban halott, sőt nem is létezett. A perzsa vallás szerint a világ két jól elkülöníthető területre osztható, a világosság birodalmára, amely Ahura Mazda, a jóságos isten uralma alatt áll, illetve Ahrimán, az ellenisten sötét uralmára. A fogság után a perzsa gondolatok beszivárogtak a zsidó gondolkodásba, innen kezdve erősödött és formálódott az a dualista hit, hogy Isten ellenlábasa a sátán. Ld. bővebben Zink, Jörg: *Szent erőforrás. Keresztyén hit a 21. században*. Ford. Galsi Árpád. Kálvin Kiadó, Budapest 2005, 170. Vö. Feldmeier, Reinhard: *i. m.* 248. A nézet cáfolását, kifinomultabb megközelítését ld. Yamauchi, Edwin M.: *Persia and the Bible*. Foreword by Donald M. Wiseman. Baker Book House, Grand Rapids 1990, 460.

²⁷ Braun, Roddy L.: *i. m.* 216.

²⁸ Keener, Craig S.: *1Peter. A Commentary*. Baker Academic, Grand Rapids, Mi 2021, 318.

²⁹ Kustár Péter: *A Krónikák első és második könyvének magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest 2004, 46.

rétégevel, amelynek a ὑποτάσσω a kulcsszava. De a közvetlen versek „alázatok meg magatokat Isten hatalmas keze alatt” gondolata is szoros kapcsolatot feltételez a krónikás szövegevel: „Inkább essem az ÚR kezébe, mert igen nagy az ő irgalma” (vö. 1Krón 21,13).

A Jób 1–2 és a Zak 3,1–2 olyan szellemi lényként mutatják be a sátánt, mint aki a mennyei udvar előtt panaszt emel Jób és Jósua főpap ellen. A tanulmány kereteit meghaladná e szövegek elemzése, ezért itt csupán a központi üzeneteket szóaltjuk meg. A sátán szóval és tettel is vádol. Ezt fejezik ki az elhangzott vádak, valamint az is, hogy a vádlottak jobb keze felől áll. A Zsolt 109,6.31 alapján a jobb kéz felől állás pozíció a jogigény nyilvános kifejezését jelentette. A sátán a Zsolt 109,6-ban is a vádlott jobb keze felől áll (עַל-יְמִינֵי: יַעֲמֹד וַיְשֹׁפֵן). A Zsolt 109,31-ben pedig már JHVH az, aki ott áll: „Mert jobb keze felől áll a szegénynek, hogy megszabadítsa azoktól, akik elítélik annak lelkét.” A sátán tehát jogot formál az emberre, bizonyos örendelkezéssel bír (Jób és Jósua esetében is igaz ez), de JHVH az, aki szabáditóként lép fel a vádlóval szemben. A vádaskodás célja mindegyik szöveg esetében a vádlott elszakítása JHVH-tól, vagyis az élet forrásától való elszigetelés, elidegenítés. A sátán vádoló szerepe termékeny talajra talált a második templom apokaliptikus hitvilágában³⁰ (Jel 12,10).³¹ Ennek lenyomatát a Jelenések könyve is őrzi, amely az ördögnek mind a két megjelölését párhuzamosan használja: ó σατανᾶς (Jel 2,13; 12,9; 20,2.7) és a ó διάβολος (Jel 2,10 12,9.12; 20,2.10). A zsidó apokaliptika, például a Mózes mennybe-menetele 10,19 és a keresztyén apokaliptika egyaránt tud arról, hogy az ördögnek mint fáradhatatlan vádlónak (ó κατηγοῶν) egyszer vége lesz, mert Isten büntetésben részesíti (vö. 1Pt 4,17–18).

A vádlónak az fő célja, hogy elválassa az élő az életet adótól. Péter levele prizmaszerűen sűríti és transzponálja az ószövetségi és a korabeli hagyományokat. A sátán „jobb kéz felőli állását” az „ordító”, tágra nyitott szájú és a zsákmányt magáévá tevő oroslán képében őrzi meg. A sátán és az

³⁰ ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἐβλήθη ὁ κατηγοῶν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὁ κατηγοροῦν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός.

„Most jött el az üdvösség, Istenünk ereje és királyi uralma, és az ő Krisztusának hatalma, mert levettetett testvéreink vádlója, aki a mi Istenünk színe előtt éjjel és nappal vádolta őket.”

³¹ Vö. Volz, Paul: *Die Eschatologie der jüdischen Gemeinde im neutestamentlichen Zeitalter nach den Quellen der rabbinischen, apokalyptischen und apokryphen Literatur*. Mohr Siebeck, Tübingen 1934, 88–89., 310.

oroszlán összekapcsolása egyedülálló a Bibliában. Az ószövetségi szövegek üdvfordulatait pedig a részletesebb doxológiában érvényesíti. Itt tehát fordított arányosságra figyelhetünk fel: a sátán támadásának és vádaskodásának leírása lényegesen lerövidül (vö. ὀλίγον παθόντας – 5,10b) az ószövetségi elbeszélésekhez képest, és részletesebb doxológiával magasztatja Istent, aki a kis-ázsiaiak, a szenvedő keresztyének jobbára fog állni: „A minden kegyelem Istene pedig, aki elhívott titeket Krisztusban az ő örök dicsőségére, miután rövid ideig szenvedtetek, maga fog titeket felkészíteni, megszilárdítani, megerősíteni és megalapozni. Ővé a dicsőség és az uralom mindörökkön örökké! Ámen.” (5,10–11) Az 1Pt krisztológiai-szotériológiai vonulatával összhangban áll a sátánperikópa. A megváltás művének következménye az, hogy Isten jobbán most már végérvényesen Krisztus áll, és az angyalok, a hatalmasságok és az erők mind alávetettek neki (ὑποταγέντων αὐτῷ – 3,22). A sátánnak való ellenállás, amiről az 5,9a szól, csakis úgy lehetséges, ha a keresztyének hiszik, hogy annak, aki elhívta őket, minden alávetetik. Így a prózaibb sátánperikópában a levél krisztológiai himnuszainak reminiszcienciáit fedezhetjük fel.

3. Az 1Pt 5,8b szövegkörnyezete

Az, hogy a keresztyének ellensége egyetlen ellenfél alakjában személyesül meg, csak itt fordul elő a levélben. Mindenütt máshol többes számban szerepelnek azok, akiktől a megváltottaknak ellenségeskedést és bántalmazást kell elszenvedniük: a hitetlenek (ἀπιστοῦντες – 2,7); az engedetlenek (ἀπειθοῦντες – 2,8; 4,17); a pogányok (τὰ ἔθνη – 2,12); a bolondok (οἱ ἄφρονοι – 2,15); a kegyetlen urak (οἱ δεσπότες – 2,18); „azok, akik gyalázzák” a hívek „Krisztusban való példás életvitelét” (οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφὴν – 3,16); a káromlók (οἱ βλασφημοῦντες – 4,4b), a határozatlan „ők”, akiknek fenyegetésétől a keresztyéneknek nem kell megijedniük, sem megrettenniük (τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε μηδὲ ταραχθῆτε – 3,14), illetve akik gyalázzák őket Krisztus nevéért (ὄνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ – 4,14). A levél elvont, általános formában is sűrűn hivatkozik a lélek ellen harcoló testi vágyak (αἰ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι – 2,11), a bűnök (αἱ ἁμαρτίαι – 2,24; 4,1.8), a gonoszság (ἡ κακία – 2,1.16), a képmutatás (ἡ ὑπόκρισις – 2,1), az álnokság (ὁ δόλος – 2,1) stb. megnyilvánulásaira.

Goppelt rámutat arra, hogy a kísértések (πειρασμοῖς – 1,6; 4,12) előfordulásában áttételesen már megjelenik a kísértő, vagyis az ördög alakja. A szen-

vedés nemcsak Isten próbája, hanem a sátán kísértése is.³² A levél tehát széleskörűen, összetetten jeleníti meg a világban megjelenő gonoszság kérdéskörét. Ezen túlmenően jól érzékelhető egyfajta tapintatosság és óvatosság.³³ Például a kis-ázsiai keresztyéneket az ellenfelek démonizálásától óvja. Ellenkezőleg, a „méltatlanokat” is tisztelni kell minden emberrel együtt (2,17). Ám az, hogy a levél záradékában egyes szám első személyben hivatkozik a gonoszság forrására, világossá teszi, hogy létezik egy olyan csomópont, ahol a szálak összefutnak. A keresztyének abszolút ellensége a sátán. Nem a rómaiak, a pogányok vagy általánosan a korszakonként változó emberi rendek és azoknak működése, hanem a διάβολος.

Azt sem tekinthetjük véletlennek, hogy a szerző a levél záradékáig halogatta a διάβολος említését. A megszólítottak aligha látják a lényegét, ha csak a társadalmi hatásokban vagy az ember természetéből fakadó gyengeségben látják szenvedésük forrását. Isten és a sátán munkájának eszkatologikus szembeállítását különösen a keresztyének és a társadalom (világ) közötti feszültségben hatásos (Lk 22,31–36; ApCsel 12). A sátán és Isten népe közötti egyetemes konfliktus színtere az egész világ: „álljatok neki ellen a hitben szilárdan, tudva, hogy ugyanazok a szenvedések telnek be testvéreiteken e világban [ἐν κόσμῳ]” (5,9). A szerző nagy erőfeszítéseket tesz az epilógusban arra, hogy feloldja az aktuális képzeteket az idő és tér kötöttsége alól, és a materiális világ korlátait meghaladó folyamatokat minél közvetlenebbül érzékeltesse. Ez figyelhető meg abban az egyedülálló megfogalmazásban, amit a ὁ ἀντιδικὸς ὑμῶν képvisel, s amely csak itt fordul elő az Újszövetségben. A διάβολος a „ti ellenségetek”. Ez a forma – elvonatkoztatva az Isten és ördög egyenragúságának kérdéskörétől – más szempontokra helyezi a hangsúlyt. A szenvedések torzító szemléletmódja miatt a hallgatók szemléletformálása lesz hangsúlyos. Isten kijelentése tanítja meg, hogy mi a helyes nézőpont. A pogányokból lett keresztyéneknek és azoknak, akik ké-

³² Goppelt, Leonhard: *i. m.* 338–339.

³³ Reinhard Feldmeier szerint ez a visszafogottság abból fakad, hogy a szerző – a népi hitvilággal ellentétben – nem tekinti az ördögöt önálló személynek. Az ördögnek nincs személyneve, saját története vagy személyisége. Értelmezése szerint Tirusz király személyes bukása adott teret annak a spekulációnak, hogy az ördögöt önálló személynek tekintsék. Erről Ezékiel próféta könyvében olvashatunk (Ez 28,11–19). A homályos bibliai utalások alapján az „ellenfél” olyan romboló erő, amely az Isten és ember kapcsolata ellen hat. Ld. részletesebben: Feldmeier, Reinhard: *i. m.* 248. Ld. még Geréb Zsolt: *Péter első levelének magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2015, 173.

sőbb jutnak el a hitre, tehát mindenkinek, akit a levél megszólít, „biblikusan” kell gondolkodnia a sátánról. A megváltott ember az Isten oldalán áll, ezért az Isten ellensége az ő ellensége is. Hasonló gondolattal találkozunk a Jel 11,5.12-ben is. Az eszkatonban viszont minden ellenségeskedést eltöröl a hű Teremtő (1Kor 15,24–26). Erre vár az egész teremtett világ (vö. 5,9; Róm 8,19–22). A birtokos névmásként használt személyes névmás többes szám második személye („a ti” – ὑμῶν) a közösséghez való tartozás szerepét is kiemeli. Ez a harc közös, nem tekinthető csupán egyéni küzdelemnek. Paul J. Achtemeier így ír erről a mozzanatról: ez a vers azt állítja, hogy a környezet ellenséges magatartása azonos a természetfeletti gonosz megtestesítőjével, az ördöggel. A keresztyének nem kerülhetik el ezt az ellenséges magatartást pusztán azért, hogy magatartásukkal és hitükkel környezetükhöz idomulnak. Az üldöztetésektől csakis úgy menekülhetnek meg, ha teljesen elvetik az evangéliumot, elhagyják az általa formált keresztyén közösséget, és behódolnak az Istennel teljes ellentétben álló sátáni erőknek.³⁴

4. Az 1Pt 5,8c hagyománytörténeti vonatkozásai

4.1. ὡς λέων ὠρυόμενος

A ὡς szócska egyértelművé teszi, hogy a szerző egy hasonlattal kíván fényt vetíteni az ördög munkálkodására. A hasonlat egyaránt merítkezik a bibliai hagyományból és a mindennapi tapasztalatból, de – amint fentebb már utaltunk rá – a szerző egyedülálló módon vonatkoztatja a sátánra.³⁵ Az oroszlán a bátorság (1Makk 3,4), az erő (1Móz 49,9–10; Jel 5,5) szimbóluma, és mivel a vadállatok királya, gyakran használják a tiránusok, a vad kegyetlenség jelképeként (Ez 32,2; Josephus: *A zsidók története* 18. 228; 2Tim 4,17), olykor pedig Istenre (Jób 10,6; JerSir 3,10; Hós 13,7; Ámós 1,2.11; 3,7–8), Júdára és királyaira (1Móz 49,9; Ez 19,2–9), valamint a Messiásra³⁶ mint a „Júda törzsből való oroszlánra” (Jel 5,5).

³⁴ Achtemeier, Paul J: *i. m.* 346.

³⁵ Michaels, J. Ramsey: *i. m.* 297.

³⁶ Vö. 4Ezsd 5,18. A 4Ezsd szerzőjének látomásában felvonulnak előtte az egymást váltó világbirodalmak szimbólumai, utoljára egy, a tenger színéről felszálló sas mint a Római Birodalom szimbóluma. „Neki mondja az erdőből előrontó oroszlán, miután szemére hányta kegyetlenségét és gonoszságát: »Gonoszságod elhatott a Magasságozhoz, gőgöd a Mindenhatóhoz! [...] Határidőd lejárt! Azért el fogsz tűnni. [...] Az egész világ fellélegzik majd, ha megszabadul terhedtől [...]» (4Ezsd 11,39–46). Az oroszlán pedig »a messiás, akit a Magasságos visszatartott az utolsó idők számára. El fog jönni Dávid nemzetségéből és beszél majd velük

4.1.1. Vallástörténeti kitekintés

Más kultúrkörökben az oroszlán a női istenségek népszerű motívuma, reprezentációja. Az 1Pt szempontjából figyelemre méltó a közép Kis-Ázsiában elterjedt frígiai Kübelé- (*Cybele-*) vagy *Magna Mater Deum-kultusz*. Kübelé eredetileg ősi anyaistenség, az anyaföld termékenysége és az anyai szerelem istensége volt. Hegyekben lakott, kíséretét vadállatok alkotják, főként az oroszlán és a párdúc.³⁷ Másrészt, mivel a szerző Babilont jelölte meg a levél keletkezési helyének, felmerül a mezopotámiai *Istár-kultusz* hatása. Istár, akár csak Kübelé a születés, a termékenység anyaistennője, jelképe pedig az oroszlán (vö. a kánaánita Astarte alakjával, Náh 2,8; Jer 7,18). Mivel az alvilágot is megjárja, a holtak istennője lesz. Babilon egyik legpompázatosabb építészeti remekműve az északi fekvésű Istár-kapu volt. Innen vezetett a felvonulási útvonal a szent kerület felé. A kétszáz méter hosszú út mindkét oldalán kék kerámiával borított fal húzódott, amelyet kétméterenként összesen száz-húsz vonuló oroszlánnak, Istár istennő jelképeinek domborműve díszített.³⁸ A régi perzsa vallásban megjelenő szimbolika eltér Istár istennő szimbolikájától. Kovács Károly ezt írja:

„A régi perzsa vallásban az örökkévalóság megszemélyesítője *Zeruan akarana*, aki mint ilyen, fölötte állott *Ormuzdnak* és *Ahrimannak*. Az örökkévalóságnak ezt az isteni megszemélyesítését átörökölte a Mithras-kultusz is. Itt sokszor találkozunk egy oroszlánfejű, szárnyas istenség alakjával, amelyet kígyótól körülfont testtel, kezében joggal és villámmal, néha kulccsal is ábrázoltak.”³⁹

Bár a vallástörténeti párhuzamok közvetlen hatását nehezen lehet kimutatni, a fenti adalékok tükrében elképzelhető, hogy az oroszlán képzele több kultúrkör közös metszetét őrzi, amely Péter levelében egyértelműen az ördög *alteregójaként* jelenik meg.⁴⁰

(ti. a pogány királyokkal). Eléjük tárja gonosztetteiket, [...] megsemmisíti őket. Az én népem maradékát pedig [...] kegyelmesen megváltja majd, és örömet ajándékoz nekik, míg majd eljön a vég, az ítélet napja. (12,31–34).” Vö. Kovács Károly: *Hellenizmus, Róma, zsidóság. Az újszövetség korának világa*. Útitárs, Köln – Bécs 1969, 318.

³⁷ Ferguson, Everett: *A kereszténység bölcsője*. Ford. Zsengellér József. Osiris Kiadó, Budapest 1999, 236.

³⁸ Elliott, John H.: *i. m.* 857.

³⁹ Kovács Károly: *i. m.* 223.

⁴⁰ Thurén, Lauri: 1 Peter and the Lion. In: Fröhlich Ida – Koskenniemi, Erkki (eds.): *i. m.* (142–155) 142–143.

4.1.2. Ószövetségi hagyományok

Az alábbi bibliai párhuzamokban az oroszlán olyan ellenfeleknek a megtestesítője, akiktől egyedül az ÚR szabadíthat meg.⁴¹ Az „ordító oroszlán” könnyen illeszkedik az ellenségről alkotott képhez, az viszont bizonyos képzavart is okoz, hogy a lesben álló, ólálkodó vad zajt csapva, hangoskodva készül a támadásra. A szerző számára viszont nem jelentett gondot a különböző hagyományok összekapcsolásából adódó logikai bukfenc. Az „ordítás” viszont jól kifejezi az elnyelés valódi veszélyét, az ellenség elbizakodottságát és elhamarkodott ujjongását. Istennek viszont gondja van arra, hogy az oroszlán szájából is kimentse övéit. Ennek a gondolatnak szoros analógiáját találjuk a jeremiási hagyományban (Jer 51,44; JerSir 2,16). Jeremiás egyrészt úgy ábrázolja Babilon főistenét, Bélt (Márdukot),⁴² mind ragadozót, aki elnyelte Izráel népét, de JHVH még Bél szájából is ki tudja menteni övéit:

TM Jer 51,44	LXX 28,44	RÚF Jer 51,44
וּפְקַדְתִּי עַל־בָּבֶל וְהִצַּאתִי אֶת־בְּלַעֲזָר מִפִּי וְלֹא־יִנְהָרוּ אֱלֹהֵי עֹד גּוֹיִם גַּם־חִוּמַת בָּבֶל נִפְלָה:	καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ Βαβυλῶνα καὶ ἐξοίσω ἃ κατέπιεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς καὶ οὐ μὴ συναχθῶσιν πρὸς αὐτὴν ἔτι τὰ ἔθνη	Megbüntetem Bélt Babilonban, és kiveszem szájából, amit elnyelt. Nem özönlenek hozzá többé a népek, Babilon várfala is leomlik.

A JerSir 2,16 a következőképpen ábrázolja az ellenség elhamarkodott ujjongását:

TM	LXX	RÚF
פָּצוּ עַל־יָד פִּיהֶם כָּל־אֲוִיבֵיךָ שָׂרְקוּ וַיַּחֲרִקוּ־שֵׁן אָמְרוּ בְּלַעֲזָר אֵךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינוּהוּ מִצָּאֵנוּ רָאִינוּ: ס	δηήνοιξαν ἐπὶ σὲ στόμα αὐτῶν πάντες οἱ ἐχθροί σου ἐσύρισαν καὶ ἔβουξαν ὀδόντας εἶπαν κατεπίομεν αὐτήν πλὴν αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν προσηδοκῶμεν εὐρομεν αὐτήν εἶδομεν	Föltátotta rád a száját minden ellenséged. Fölszisszentek, fogukat csikorgatták, és ezt mondták: Elpusztítottuk! Erre a napra vártunk, megértük, megláttuk!

Az „elpusztítottuk” múlt idejű formája (בְּלַעֲזָר, pi'el perf.) és a fogcsikorgatás motívuma kifigurázza az elsietett győzelmi ujjongást. A bűnök megbánására, az Istenhez fordulásra a „halál torkában” is van lehetőség. A jere-

⁴¹ Ld. Zsolt 34,8.12–16; Zsolt 35,17; Náh 2,13; 1QHa 13.11, 15; 4Q169 f3–4.1.10.

⁴² Keown, Gerald L. – Scalise, Pamela J., – Smothers, Thomas G.,: *Jeremiah 26–52*. WBC 27. Word, Incorporated, Dallas 2002, 365.

miási szövegek háttérével az 1Pt-ben említett „ellenállás” egyik lehetséges formája a megbánásban, Istenhez való térésben nyer értelmet. A Szentírás egyik legdrámaibb felkiáltása, az „ordító oroslán” prédájául esett ember végső sikoltásaként szakad fel: „Téríts magadhoz, Uram, és mi megtérünk...!” (JerSir 5,21). Az oroslán torka az a hely, ahol megfellebbezhetetlenül válik világossá, hogy a segítség egyedül az Úrtól van (vö. még Ámós 3,12). Az 1Pt 2,25 is aláhúzza: a tévelygő juh könnyű préda, de a hitre jutás egzisztenciális fordulatot hozott életükbe: „megtértetek lelketek pásztorához és gondviselőjéhez” (ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν).

A képkalkotás egy másik nyilvánvaló forrása a 22. zsoltár. Ennek a zsoltárnak az imádkozásával fejezte ki Jézus is a maga szenvedéseit, de az őskeresztyének is ebben a zsoltárban találták meg a Jézus kínszenvedésének prófétai formáit.⁴³ A Zsolt 22,13–14-ben ez áll:

TM	LXX	RÚF
<p>סִבְבוּנִי פְּרִים רְבִים אֲבִירֵי בָשָׁן כַּתְרוּנִי: פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אֲרִיָּה טָרֵף וְשֹׂאֵג:</p>	<p>περικύκλωσάν με μόσχοι πολλοὶ ταῦροι πίονες περι- έσχον με ἤνοιξαν ἐπ’ ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ὁ ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος</p>	<p>Hatalmas bikák vettek körül, bekerítettek a básáni bivalyok. Föltátozták rám szájukat, mint a marcangoló, ordító oroszlán.</p>

Básán Palesztina északkeleti részén erdős terület, bivalyai vadon tenyészenek, és félelmetesek. Ez a két zsoltárvers az ellenség szorongattatásától kimerült test és lélek panasza, a halálra kergetett zsákmány végső sikoltása. A következő versek már Istent magasztaló, ünnepélyes felkiáltásokat tartalmaznak. Ez a minta inspirálhatta az 5,8–12 szakasz felépítését is: az ordító oroslánra és a szenvedésre tett végső utalás doxológiába torkoll.

Több magyarázó az Ez 22,25.27 hatását látja az oroslánperikópában.

TM	LXX	RÚF
<p>קִשֶׁר נְבִיאֶיהָ²⁵ בְּתוֹכָהּ כַּאֲרֵי שׂוֹאֵג טָרֵף טָרֵף נִפֵּשׁ אֲכָלוּ</p>	<p>ἦς οἱ ἀφηγοῦμενοι ἐν μέσῳ αὐτῆς ὡς λέοντες ὠρυόμενοι ἀρπάζοντες ἀρπάγματα ψυχὰς κατεσθίοντες...</p>	<p>Prófétái összeesküvést szőnek, olyanok, mint az ordító, ragadozó oroslán: embereket esznek...</p>

⁴³ Ravasz László: *Ószövetségi magyarázatok*. Kálvin Kiadó, Budapest 1993, 57–58.

שָׂרִיָּה בְּקִרְבָּהּ בְּזֹאֲבִים טְרָפֵי טָרֶף לְשִׁפְדֵי דָם לְאֲבָד נִפְשׁוֹת לְמַעַן בְּצַעַ בְּצַעַ:	²⁷ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς ὡς λύκοι ἀρπάζοντες ἀρπάγματα τοῦ ἐκχέαι αἷμα ὅπως πλεονεξία πλεονεκτῶ- σιν	Vezérei olyanok, mint a ragadozó farkasok: vért ontanak, embereket pusztítanak el nyereségvágy- ból.
--	---	--

A fenti versrészeket részei annak a visszatekintésnek, amely orákulum formában értékeli Jeruzsálem Kr. e. 587-es elestét (Ez 22,25–31).⁴⁴ Jeruzsálem mint Isten népének közigazgatási és kultikus központja minden tekintetben kudarcot vallott. A vezetők, a világi hatóságok, a próféták és papok hivatásukat meghazudtoló, méltatlan módon végzik, megfélekedve arról, hogy az a nép, amelyiknek élén állnak, Isten tulajdona. A szent szolgálatban szentségtelenül jártak el, döntéseik és megnyilvánulásai a ragadozó oroslán pusztításaira és fenyegetéseire emlékeztetnek. Zofóniás könyvében hasonló (kortárs) motívumokkal találkozunk (3,3–4):

TM	LXX	RÚF
שָׂרִיָּה בְּקִרְבָּהּ אַרְיֹת שְׂאֲגִים שִׁפְטֵיהָ זֹאֲבֵי עָרְב לֹא גָרְמוּ לְבִקְרָ:	³ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρῶμενοι οἱ κρίται αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας οὐχ ὑπελίποντο εἰς τὸ πρῶν	Olyanok benne a vezérek, mint az ordító oroslánok, a bírák, mint a pusztai farkasok: egy csontot sem hagynak meg reggelre.
נְבִיאֶיהָ פְּחִיִּים אַנְשֵׁי בְּגָדוֹת כְּהֵנִיָּה חֲלָלוּ קֹדֶשׁ חֲמָסוֹ תוֹרָה:	⁴ οἱ προφηταὶ αὐτῆς πνευμα- τοφόροι ἄνδρες καταφρονη- ταὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦ- σιν τὰ ἅγια καὶ ἀσεβοῦσιν νόμον	Prófétái hitványak, csalók. Papjai szentségtörők, önkényesen magyarázzák a törvényt.

A fenti szövegeket nemcsak a képi egybeesés miatt indokolt a péteri hagyományanyaghoz csatolni, hanem az 5,8–9 tágabb kontextusára való tekintettel is. Az 5,1–6 alegységben egy kis etikai kódex hangzik el a gyülekezet vezetőire nézve. A szerző emlékezteti a pásztorokat (πρεσβυτέρους): „legeltessétek Isten közöttetek levő nyáját, ne kényszerből [ἀναγκαστῶς], hanem önként [ἐκουσίως], ne nyereszkeskedésből [αἰσχροκερδῶς], hanem készségesen [προθύμως], ne is úgy, mint akik uralkodnak [κατακυριεύοντες] a rájuk bízottakon, hanem mint akik példaképei [τύποι] a nyájnak” (2–3. v.). Nem

⁴⁴ Allen, Leslie C.: *Ezekiel 20–48*. WBC 29. Word, Incorporated, Dallas 2002, 39.

a pásztor teremti, élteti Isten népét, ugyanis ő csupán megbízott gondozója a nyájnak (ποιμνιον). A nyáj, a gyülekezet a Főpásztor (ἀρχιποιμην; 4. v.) tulajdona. A párhuzam jelentősége tehát abban áll, hogy aláhúzza: a ragadozó túlbecsüli a maga hatókörét, saját tulajdonának tekinti a „zsákmányt”, önrendelkezési joggal viseltetik irányában, teológiailag nézve pedig nem számol azzal, hogy az a „zsákmány”, akire végzetes támadást készül mérni, Isten teremtménye.⁴⁵ Ezek a magatartásformák mind-mind a sátánra jellemzőek.

4.2. περιπατεῖ ζητῶν [τινα] καταπιεῖν

Az a gondolat, hogy az ördög körbejár (περιπατεῖ) és keresi (ζητῶν) áldozatát, a Jób-narratíva elemeivel mutat közeli rokonságot. A Jób 1,7-ben a következőket olvassuk:

TM	LXX	RÚF
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן מֵאֵין הַשָּׁטָן וַיֵּעַן הַשָּׁטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמֶר מִשׁוֹט בְּאָרֶץ וּמִהַתְּהַלֵּךְ בָּהּ:	καὶ εἶπεν ὁ κύριος τῷ διαβόλῳ πόθεν παραγέγονας καὶ ἀπο- κριθεὶς ὁ διάβολος τῷ κυρίῳ εἶ- πεν περιελθὼν τὴν γῆν καὶ ἐμ- περιπατήσας τὴν ὑπ’ οὐρανὸν πάρεμι	Az ÚR megkérdezte a sátánt: Honnan jössz? A sátán ezt felelte az ÚRnak: A földön barangoltam, ott jártam- keltem.

Hasonlót olvassunk a Jób 2,2-ben:

TM	LXX	RÚF
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן אֵין מִזֶּה הַשָּׁטָן וַיֵּעַן הַשָּׁטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמֶר מִשׁוֹט בְּאָרֶץ וּמִהַתְּהַלֵּךְ בָּהּ:	καὶ εἶπεν ὁ κύριος τῷ διαβόλῳ πόθεν σὺ ἔρχῃ τότε εἶπεν ὁ διάβολος ἐνώπιον τοῦ κυρίου διαπορευθεὶς τὴν ὑπ’ οὐρανὸν καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν σύμπασαν πάρεμι	Az ÚR megkérdezte a sátánt: Honnan jössz? A sátán ezt felelte az ÚRnak: A földön barangoltam, ott jártam- keltem.

⁴⁵ A Jézus-hagyományban is erőteljes elképzelés, hogy a sátán embergyilkos (Jn 8,44).

ὁμοίως ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ καὶ
τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε πο-
ιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ’ ἀρχῆς
καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν
ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ
τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πα-
τήρ αὐτοῦ.

Ti atyátoktól, az ördögtől származtok, és
atyátok kívánságait akarjátok teljesíteni.
Embergyilkos volt kezdettől fogva, és nem
állt meg az igazságban, mert nincs benne
igazság. Amikor a hazugságot szólja, a ma-
gáéból szól, mert hazug, és a hazugság
atyja.

Az ördög még mindig keresi az alkalmat és a lehetőséget a támadásra. A héber **טוֹשׁ** ige előfordulásai javarészt arra utalnak, amikor valaki egy konkrét cél érdekében indul el.⁴⁶A döntő ütközet ugyan megtörtént az ÚR és a sátán között, a győzelem pedig Krisztusé (vö. 1Kor 15,54), az ellenfél viszont még nincs teljesen megsemmisítve. Ennek a megállapításnak komoly intelmi apparátusa van, mind a levél szövegében, mind a teljes újszövetségi kánonban.

A fenti elemzés alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a szerző összetetten szövi bele a levél anyagába az oroszánmotívum párhuzamait, és így kiegyenlítette annak vallási tartalmait. Teológiai hangsúlyai a fenyegető veszély, a szabadítás, az emberi válasz és felelősség (ellenállás) témaköreit érintik. Az utóbbit a tanulmány zárórészében tárgyaljuk röviden.

5. Befejezés:

„vessétek alá magatokat”, „álljatok neki ellen”

a) Az ördögről szóló tanítást úgy is értelmezhetjük, mint amelyet a levél házitáblái vagy általánosabb intelmei készítenek elő. Karen Jobes a következőket állapítja meg:

„Az ördögnek az a célja, hogy mindent felfaljon, és ez szemléletesen ábrázolja arra irányuló törekvését, hogy megsemmisítse a keresztyéneket és az egyházat, és pedig azáltal, hogy visszatéríti őket a világ gonosz útjaihoz. Az ordító oroszánként szertejáró ördög és a kis-ázsiai keresztyének üldöztetése közötti kapcsolat csak burkoltan van jelen. Ez titokzatos feszültséget visz a levél gondolati ívébe. Előbb azt mondja a szerző, hogy az olvasói által átélt nehéz körülményeket úgy kell értelmezniük, mint az Isten házán elkezdődő ítéletet (4,16–19), amely a juhok és a kecskék eszkatologikus szétválogatása által érkezik ebbe a világba. Tehát az ilyen üldöztetés és nehézség Isten megváltó munkájának olyan elkerülhetetlen része, amely megmutatkozik a világban. Azonban Péter itt az ördögöt mint közvetlen fenyegetést hozza be a képbe. Ez pedig azt jelenti, hogy Péter értelmezésében [...] Isten felhasználja azt a félelemkeltést, amelyet a sátán

⁴⁶ Ilyen például: a manna keresése (4Móz 11,8); a népszámlálás (2Sám 24,8); „Akad-e valaki, van-e olyan ember, aki törvény szerint él, és igazságra törekszik?” (Jer 5,1); keresni az ÚR szavát (Ám 8,12). Az igék bővebb kifejtését ld. Clines, David J. A.: *Job 1–20*. WBC 17. Word, Incorporated, Dallas 2002, 23.

gyakorol a társadalom és a kormányzat ellenségeskedése által, hogy leleplezze, kik azok, akik valóban az övéi (vö. Jób 1,6–12).⁴⁷

Az ördögről szóló tanítás ennél több szálon is kötődik a levélanyaghoz és teológiai mondanivalójához. A szerző következetes a keresztyének iránti elvárások megfogalmazásában. A tőlük elvárt magatartás az engedelmesség (ὕπακοή), vagy pontosabban az alávetettség (ὑποτάσσω), éspedig a környezetükhöz való viszonyulásukban (2,13–17; 3,8–13), a gyülekezeten belül pedig a testvérekhez (4,7–11), illetve a házastársi vagy más jellegű kapcsolataikban (2,18–3,7).⁴⁸ Itt viszont olyan kapcsolatról beszél, ahol az alávettség nem helyénvaló.⁴⁹ Az igazi ellenség nem az emberi tekintélyek és a rágalmozó csőcselék, bár könnyen válhatnak a démoni szándék eszközeivé. A valódi ellenségük szellemi, ezért a földi paraméterek általi behatárolása aligha lehetséges. Ezt fejezi ki a szertejárás képzelete. Hasonló motívumokat találunk az Ef 6,12-ben: „Mert a mi harcunk nem test és vér ellen folyik, hanem erők és hatalmak ellen, a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei ellen, amelyek a mennyei magasságban vannak.”

A szerző az ellenséggel folytatott harcban is döntő jelentőséget tulajdonít a hitnek. Az embernek hit által van hatalma az ördög felett, vagyis Krisztusra kell figyelnie, aki legyőzte az ördögöt, a bukott szellemi világ fejedelmét. A levél világos képet fest az erőviszonyokról. Az oroszlán torkából való kiszabadítás kockázatos annak, aki a mentésre vállalkozik. A szabadítással járó következményeket a vér és a sebek (1,2.19; 2,24) jelzik. A támadás elhárítása szenvedéssel jár. A szerző pedig ezt is világosan láttatja azért, hogy „ne csodálkozzatok úgy, mintha valami meglepő dolog” érné őket (4,12).

A végső parainézés Péter első levelének realizmusát, egy korszellemmel szembenelő világlátás koherenciáját tükrözi. A keresztyének és nem keresztyének közöttt episztemikus egyenrangúság a levél sátánképében lepleződik le: minden ember potenciális prédája egy kiéhezett ragadozónak. A világon egyetlen hely sem immunis, oroszlánbiztos. Az egész világ egy nagy aréna. A „szertejáró” bárhol megjelenhet, rendelkezik bizonyos függetlenséggel, szabad mozgással. Ennek a függetlenségnek a keresztyén ember hite, ellenállása, józansága, ébersége szabhat határt. Az elnyeletés valóságos ve-

⁴⁷ Jobs, Karen H: *i. m.* 383.

⁴⁸ Keener, Craig: *i. m.* 381.

⁴⁹ Vö. Jak 4,1: „Engedelmeskedjétek azért az Istennek, de álljatok ellen az ördögnek, és elfut tőletek.”

szély, vagyis a sátán nemcsak fikció, teória, hiszen akkor a gondviselés (a kereszt) is fikcióvá válna. Ha nincs reális veszély, problematikussá válik a gondviseléssel kapcsolatos kijelentések szerepe: „Minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van reátok” (5,7); „maga fog titeket felkészíteni, megszilárdítani, megerősíteni és megalapozni” (5,10). Az ordító oroszlán, a gonosz talán a legváratlanabb istenbizonyíték. Nem véletlen az sem, hogy az epilógus szorosán egymás mellé helyezi a gondviselés- és az ördögperikópákat. Összegezve elmondhatjuk, hogy a hagyományanyag által a levél a doxológia, az antagonizmus és a szotérológia mentén fejezi ki a keresztyén hit és tapasztalat struktúráit.

„A keresztyén élet Isten dicséretében, imádásában és hálaadásában nyilvánul meg; a sátánnal és a gonosszal szemben él; erejét Isten által ajándékozott üdvösségből meríti Krisztusban a Szentlélek révén.”⁵⁰

b) Most visszatérünk arra a gondolatra, amit a tanulmány elején fogalmaztunk meg, hogy tudniillik nincs az Újszövetségnek még egy olyan levele, amely annyira támaszkodna a hagyományra, mint Péter első levele. Felmerülhet a kérdés: vajon nem kölcsönöz ez a telítettség anakronisztikus léggömb a levél szövegének? Ez könnyen megtörténhetett volna, de Péter első levélének sorsa szerencsésen alakult. Szó sincs a hagyományok unalmas ismétléséről, hiszen itt a hagyományok újratereztődtek. Például: nem tudunk már Noé bárkájára úgy gondolni, hogy közben ne hallanánk a keresztség vizének csorgását. De ahogyan a tanulmány is szemléltetni kívánta, az ordító oroszlánra sem gondolhatunk azon szotérológiai hozam nélkül, amelynek csírát az ószövetségi példákban is megtaláljuk. A hagyományanyag legjobb értelemben véve az ősi szövegekkel való kontinuitás leképeződése, és a beépített képek a *bizalmi légkör* megteremtésében játszanak fontos szerepet a recepcióesztétika horizontján.

c) A szerzőnél tehát megfigyelhető egy szintetizáló tendencia, amelyet a hapax legomenonok, neologizmusok magas aránya is tükröz.⁵¹ Több ószövetségi textust von össze, és ezzel azt sugallja, hogy nemcsak szövegekhez kapcsolódik, hanem egyfajta szemlélethez, teológiához is. Paul J. Achtemeier

⁵⁰ Marshall, Howard I.: *New Testament Theology: Many Witnesses, One Gospel*, IVP Academic, Illinois 2014, 384.

⁵¹ Hasonló módszert alkalmaz a „kö-” és „pásztor-szövegek” kapcsán is. Vö. 1Pt 2,4–8.

*florilegiumnak*⁵² nevezi a forrásnak ilyen fajta megjelenítését.⁵³ Ebben a szerző alkotói szabadságának megnyilvánulását szemlélhetjük (lásd a ó ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος neologizmust). Ebből is kitetszik, hogy a hagyományval való kapcsolattartás nem görcsös, nem pusztán normatív, hanem sok esetben proaktív. Új utakat kezdeményez az ellenállhatatlanul új mondanivaló (kérügma) és a rendelkezésre álló források találkoztatásának eseményében.

* * *

“...your adversary the devil, as a roaring lion”
Diverse Traditions in 1Peter 5:8–9

The recent reevaluation of the Petrine epistles has significantly influenced the study of the interplay between text and tradition. Scholarly consensus suggests that the First Epistle of Peter is unparalleled in the New Testament for its reliance on tradition. This study explores the implications of this reliance, particularly in relation to 1Peter 5:8–9. The paper aims to analyse the traditional depiction of the devil in 1Peter, considering its significance and function within the text’s framework.

Keywords: devil, traditions, the First Epistle of Peter.

⁵² A florilegium egy olyan tematikus antológia, amely az adott forrás (itt az Ószövetség) széles körű ismeretére utal.

⁵³Achtemeier, Paul J.: *i. m.* 12. Schutter, William L.: *i. m.* 43.